

Redactioneel

Aan het begin van de dertigste jaargang van *De Negentiende Eeuw* nemen wij afscheid van de firma Grafaria, en vooral van Gerard en Ria de Graaff. Ruim vijfentwintig jaar hebben zij het tijdschrift verzorgd, en hun ervaring overgedragen aan achtereenvolgende redactieleden. Wij danken hen voor de prettige en soepele samenwerking over die lange reeks van jaren.

De Negentiende Eeuw verschijnt van nu af aan ook in een gewijzigde vormgeving, aansluitend bij enkele andere tijdschriften van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde maar met behoud van eigen identiteit. De koers die wij hebben uiteengezet in het derde nummer van de vorige jaargang willen wij blijven aanhouden.

Wat ook blijft, is de traditie om het jaar te beginnen met bijdragen van het voorafgaande jaarcongres. Op 18 en 19 november 2005 vond het congres *Voorschrift en vrijheid* plaats; van de lezingen door genodigden, op 19 november in het Van Goghmuseum te Amsterdam, vindt u hier de weerslag. De titel *Voorschrift en vrijheid* staat voor de tegenstelling die ervaren kon worden tussen het ideaal van individuele zelfverwerkelijking en maatschappelijke conformationersdwang.

De afbeelding op het omslag geeft een goede illustratie van een complex aan dergelijke tegenstellingen. Ergens tussen 1902 en 1907 vervaardigde de kunstenaar R.N. Roland Holst in de vergaderzaal van De Burcht, het voormalige bestuursgebouw van de Algemeene Nederlandsche Diamantbewerkerbond, deze voorstelling van 'Vrijheid'; in zijn eigen woorden 'voorstellende de lichamelijke vrijheid die afwerpend alle belemmeringen, vrij staat in de natuur'. De manier waarop het onderwerp is weergegeven is echter verre van 'vrij': de schilder baseerde de voorstelling op een geometrisch schema, de omlijsting is streng symmetrisch en het geheel is qua vorm en kleur aangepast aan de omringende architectuur.

Toch heeft Roland Holst juist deze compositorische beperkingen als een 'bevrijding' gezien, namelijk uit de burgerlijke maatschappij en de burgerlijke kunst van de negentiende eeuw. Die kunst was in zijn optiek een equivalent van de ongebonden productie, de vrije concurrentie en de maatschappelijke fragmentatie van de kapitalistische negentiende eeuw; zo ging de kunstenaar ook maar ongebonden en individualistisch zijn gang en verloor de kunst elke band met de samenleving. De negentiende-eeuwse kunstenaar heeft echter waar-

schijnlijk (kunst)markt en concurrentie heel anders ervaren en geïnterpreteerd: als een stelsel van begrenzingen en beperkingen waar hij tussen moest laveren. De Franse kunst vormde in heel Europa lange tijd de standaard waarmee de kunst gemeten werd; wie deze te goed navolgde kreeg echter weer het stempel van epigonisme opgeplakt door de critici. Tom Verschaffel behandelt in zijn bijdrage hoe dit dilemma voor Belgische kunstenaars uitpakte.

Radicaal verzet was ook maar ten dele een optie: Gert-Jan Johannes analyseert hier *Bezwaren tegen de geest der eeuw* van Isaïc de Costa (1823). Het blijkt maar de vraag tegen wie of wat, en tegen welke tijd concreet, Da Costa zich eigenlijk verzette. Ook het alternatief, ergens in een calvinistisch(?) verleden gesitueerd, is niet echt duidelijk; Johannes komt tot verrassende conclusies. Tegen het einde van de eeuw wordt door literaire tijdgenoten van Roland Holst eveneens afgerekend met de negentiende-eeuwse burgerlijke maatschappij. Hun alternatief situeerden zij in de toekomst. Maar, zoals Mary Kemperink aantoonde in haar bijdrage, onbewust waarschijnlijk was ook hun vrijheidsideaal gebonden aan beperkingen: tijdgebonden maar diepgewortelde vooronderstellingen over ras, geslacht en afkomst.

En dan het Haagse Binnenhof, waar zowel liberalistisch ondernemen, calvinistische tucht als sociale rechtvaardigheid verdedigd werden: dat kon niet samen in één Kamer zonder dat er regels voor onderling verkeer gesteld werden. Henk te Velde analyseert die regels en het ‘oprekken’ ervan.

De bijdragen zijn hier niet geordend volgens de spreekvolgorde op het congres maar min of meer chronologisch.

De redactie